
MOLNÁR ANNAMÁRIA

Boccaccio nyomában?

Tradíció és innováció a 16. századi mitográfiában (I)

Giovanni Boccaccio Genealogia deorum gentilium című, az antik istenségek családfáját megalkotó műve nem csupán amiatt kerülhet a kutatások látóterébe, mert saját korának rendkívüli, korábban nem látott irodalmi vállalkozása, hanem mert a 16. századi mitográfusok műveinek kiindulópontja, ihlető forrása is. Tanulmányomban, amelyet bevezetésnek szánok későbbi, a boccacciói mitográfia 16. századi utóéletét vizsgáló kutatásaimhoz, két, több szempontból is egymás ellenpólusának tekinthető szerzővel és mitográfiájával foglalkozom: Lilio Gregorio Giraldi De deis gentium, valamint Vincenzo Cartari Le imagini degli Dei degli Antichi c. művével. Megvizsgálom, hogyan viszonyulnak elődjük, Boccaccio munkájához, mennyire hűen követik őt, hol és miben kérdőjelezik meg értesüléseit, továbbá hogyan képesek a hagyományokkal összeegyeztetni saját célkitűzéseiket és innovatív törekvéseiket.

Kulcsszavak: 16. századi mitográfia, Giovanni Boccaccio, *Genealogia deorum gentilium*, Lilio Gregorio Giraldi, *De deis gentium*, Vincenzo Cartari, *Le imagini degli Dei degli Antichi*

Giovanni Boccaccio *Genealogia deorum gentilium* című műve saját korának példanélküli irodalmi vállalkozása, amelyben a certaldói szerző antik és középkori irodalmi források felhasználásával megalkotta az antik istenvilág addigi legteljesebb családfáját. Ennek szemléletes alátámasztására vegyük sorra a mű legfontosabb számadatait: 15 könyv, 723 fejezet, több mint 1000 idézet 200-nál is több görög, római, valamint középkori szerzőtől.¹ Mindez hűen bizonyítja, hogy Boccaccio alapjaiban változtatta meg a forrásfeldolgozást és prehumanista módszereivel egyben megteremtette a filológia alapjait.

A boccacciói munkamódszerek ugyanakkor nem csupán mai szemmel, hanem néhány száz év távlatából, sokszor még követői szemszögé-

¹ SOLOMON (2011: vii).

ből nézve is több szempontból kezdetlegesek. Ez pedig, ahogyan a későbbi példákból látni fogjuk, hol erőteljesebb, hol visszafogottabb kritika megfogalmazására ad okot az utókor számára, legyen szó a boccacciói értesülésekkel szembeni ellenvetésről, vagy a szerző teljes mellőzéséről.

Ha a hiányosságokat keressük, több példát is hozhatunk: a szerző forrásfelhasználásából hiányzik a kritikai szemlélet (ám ezt a szó modern értelmében nem is várhatjuk el tőle), vagyis számos esetben nem vizsgálja felül elődei értesüléseit, egymásnak ellentmondó elemeket is beilleszt egy-egy leírásba. Elkerülik továbbá figyelmét bizonyos névalakok, nem teljesíti ígéretét, hogy későbbi fejezetekben részletesen szól valamiről, olykor pedig bizonyos elemek magyarázatát kellő mennyiségű információ híján elmulasztja. De akár azt is említhetnénk, hogy megbízható görög nyelvtudás híján bizonyos *auctorok* eleve elérhetetlenek maradnak számára (vagy csupán másodkézből, latin fordításban fér hozzájuk), így nem kapnak helyet az egyes istenségek fejezeteiben.

Mindezek ellenére azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a *Genealogia* műfajteremtőnek tekinthető, hatása pedig évszázadokkal túléli Boccacciót, és kitörölhetetlen nyomot hagy a 16. századi mitográfus-nemzedék életművében, legyen szó kemény kritikáról vagy akár a boccacciói sorok hű követéséről. Ezt bizonyítja többek között a mű utóélete és a tény, hogy számos szerző említésre méltó kiindulópontként tekint rá. Ugyanakkor a *Genealogia* népszerűségének bizonyítéka, hogy nyomtatásban is több kiadást ér meg, bő fél évszázadon át kiemelten jelen van a kiadói köztudatban: ráadásul európai jelentőségét igazolja, hogy 1511-ben Velencében és Párizsban egyaránt kiadják. Először 1472-ben, Velencében nyomtatták ki Wendelin von Speyer nyomdájában, ezt pedig hét másik kiadás követte az 1532-ben, Bázelen kiadottig.²

Tanulmányomban, amelyet bevezetésnek szánok későbbi, a boccacciói mitográfia 16. századi utóéletét vizsgáló kutatásaimhoz, két, több szempontból is egymás ellenpólusának tekinthető szerzővel és mitográfiafiájával foglalkozom. Választásom a 16. század két meghatározó, ferrarai

² Velence (1472, 1494, 1497 és 1511), Reggio (1481), Vicenza (1487), Párizs (1511), Bazel (1532). A kéziratokról, illetve a nyomtatásban megjelent kiadásokról részletesen ld. HORTIS (1879: 769–783), WILKINS (1919).

kötődésű irodalmárára, Lilio Gregorio Giraldira, valamint a d'Este család udvari emberére, Vincenzo Cartarira esett.

E választás hátterében épp a különbözőségek állnak, éppen ezért tartom szemléletes példának a fent említett két szerző tárgyalását egyazon írásban, amivel a reneszánsz művelődéstörténet polivalens jellegét is hangsúlyozni kívánom. Közös pontként talán csak földrajzi és tematikus szempontokat említhetünk, vagyis mindketten itáliaiak, azon belül is Ferrarához köthetők, és antik istenségeket tárgyaló művek szerzői. Ezzel szemben az eltérések száma jóval több, ugyanakkor jelentőségük a legkevésbé sem elhanyagolható. A legfontosabbakat röviden így összegezhetnénk: míg Giraldi először 1548-ban megjelent *De deis gentium* című műve latin nyelven íródott, addig Cartari a népnyelvet részesítette előnyben 1556-ban megjelent *Le imagini degli Dei degli Antichi* című munkájában, ezzel a választással is egyértelműen kijelölve műve olvasóközönségét. Ám nem csupán a nyelv, hanem a célkitűzéseik, a célközönségük és a módszereik is nagyban különböznek egymástól. Míg Giraldi számára kiemelt jelentőséggel bír az etimologizálás, a különféle névalakok értelmezése, elemzése, a kultuszok ismertetése, valamint a filológia, addig Cartari sokkal inkább az ikonográfiai szempontokat helyezi előtérbe, egy kézikönyv jellegű, illusztrációkkal gazdagított, olvasmányos, épp annyira a festőknek és szobrászoknak, mint az íróknak és költőknek szánt művet alkot.

Szintén kiemelendő különbség a két szerző Boccaccióhoz mint elődhez, előképhez való viszonya. Míg Giraldi kritikus szemlélettel viszonyul Boccaccióhoz, sokkal inkább népnyelvi, mint latin nyelvű munkásságát ismeri el, továbbá úgy véli, eljárt felette az idő, addig Cartari számos alkalommal veszi át értesüléseit anélkül, hogy megkérdőjelezné azok hitelességét. Boccaccio e kettős megítélésére Giraldinál és Cartarinál a későbbiekben még visszatérek, valamint konkrét szöveghelyekkel is alátámasztom a két szerző álláspontját, mindenesetre – a reneszánsz művelődés műfaji sajátosságaira is jellemző – fontos körülmény a hagyományokhoz való viszonyulás.

Lilio Gregorio Giraldi és a *De deis gentium*

Lilio Gregorio Giraldi (1479–1552) Ferrarában született 1479. június 13-án. Noha családja szerény anyagi körülmények között élt és összesen öt

gyermeket nevelt, kiemelt figyelmet fordítottak Giraldi taníttatására.³ Klasszikus latin és görög tanulmányait szülővárosában kezdte, Battista Guarino iskolájában, ám később ismereteit Nápolyban, Mirandolában, Milánóban és Bolognában is gyarapította, olyan tanítómesterek irányításával, mint Giovanni Pontano, Iacopo Sannazaro vagy Giovan Francesco Pico della Mirandola.⁴

X. Leo pápává választását követően Giraldi Rómába ment, ahol közel másfél évtizedet töltött, eközben a tanítás és a titkári teendők mellett egyházi megbízatásokat is vállalt, pápai főjegyzőként is tevékenykedett. Miután két patrónusát is elveszítette, 1527-ben, Rómában Ercole Rangoni püspököt, 1533-ban pedig Pico della Mirandolát, visszatért Ferrarába, ahol 1535 és 1548 között dolgozott a *De deis gentium* első változatán. Munkáját betegsége nehezítette, ugyanis köszvénye miatt ágyhoz volt kötve és egyetlen könyvet sem volt képes levenni a polcra. Ebben és a jegyzetkészítésben egyaránt segítségre szorult,⁵ de ez nem akadályozta meg abban, hogy megalkossa tizenhét könyvből, vagy ahogyan ő nevezi, *Syntagmából* álló, latin nyelvű mitográfiáját. A mű első egységét a vallás különböző kultúrákban jelen lévő elméleti alapjainak szenteli, ezt követően minden további fejezetben különböző isteneket tárgyal, egy-egy részben jellemzően több istenséget említve.

Giraldi mitográfiához való hozzáállása újító szemléletet tükröz, valódi kritikai éllel fordul forrásai (köztük például Varro, Cicero, Ovidius, Macrobius) felé, ahol szükségét érzi, nyíltan ellentmond nekik. Ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk, több ízben így jár el Boccaccio esetében is. Célja túlmutat az irodalmi források tartalmi elemeinek pusztá összefoglalásán, leírásaiban a különféle vallási rítusok, kultuszok eredetének

³ Családja szerény anyagi körülményeire maga Giraldi a következőképpen utal a *De deis gentium* negyedik *Syntagmájához* írt, Bernardo Barbulaeónak címzett levelében: *tenues admodum facultates; angusta domi res.*

⁴ Giraldi életének fontos állomásairól, meghatározó eseményeiről ld. FOÀ (2001). https://www.treccani.it/enciclopedia/lilio-gregorio-giraldi_%28Dizionario-Biografico%29/, valamint GRANT (2011: vii–xiii).

⁵ A munkájában nyújtott segítséget a tizennegyedik, Ceresről és Triptolemosról szóló *Syntagma* elején egy bizonyos Nuncius Tradutiusnak köszöni meg, a fejezetet egy neki címzett ajánlással indítja.

feltárására és összehasonlítására vállalkozik. E szemléletmód pedig a reneszánsz mitográfia megújítójává, reformerévé teszi őt.⁶

Giraldi, figyelembe véve lehetséges olvasóközönsége klasszikus műveltségét, noha számos kultúra elemeit illeszti be művébe, minden esetben a görög-római hitvilágot tekinti kiindulópontnak, ezzel is egyfajta kapcsolódási pontot biztosít a klasszikus antikvitással, valamint alátámasztja művének célkitűzéseit. Ami munkamódszereit illeti, az egyes fejezetek összeállítása során tudatosan és szisztematikusan jár el, illetve műve célkitűzése is rendkívül világos,⁷ ezekről pedig már a II. Ercole d'Estének szóló ajánlásban is értekeznek. Ebben leszögezi, hogy *non genealogias Deorum dico*, vagyis „nem az Istenek családfáját beszélem el”. E kijelentésével pedig deklaráltan szakít a korábbi mitográfiai hagyománnyal, köztük Boccaccióval is. Ezt követően adja a fejedelem és olvasóközönsége tudtára, mire számíthatnak a családfák helyett: nevek (*nomina*), ragadványnevek (*cognomina*), szobrok (*insignia*), képmások (*effigies*), kultuszok (*sacra*) és ünnepségek (*caerimoniae*) leírására. Vagyis sokkal inkább az egyes istenekről rendelkezésre álló tény- és ismeretanyag rendszerezésére, kultuszismertetésre törekszik Giraldi, nem pedig mitológiai történetek újbóli elbeszélésére.

Ám nem kizárólag ebben nyilvánul meg Boccacciótól való elhatárolódása, hanem többek között abban is, hogy ugyanezen ajánlásban leleplezi a certaldói szerző Lactantiustól átvett, Demogorgonnal⁸ kapcsolatos, többszörösen vitatott, minden valószínűség szerint téves elképzelését.⁹

⁶ GAMBINO LONGO (2008: 119). A boccacciói *Genealogia* 16. századi utóéletével kapcsolatban Marsilio Ficinótól Giorgio Vasariig ld. GAMBINO LONGO (2008).

⁷ ENENKEL (2002: 21).

⁸ Demogorgon alakját a Quattrocento szerzői, köztük például Giovanni Tortelli vagy Marsilio Ficino még nem szemlélik olyan kritikai élel, mint később Giraldi, hanem hitelt adnak a boccacciói elképzelésnek és átveszik azt. Boccaccio hatásáról Tortellinél ld. MARCASSA (2001).

⁹ *De deis* 4: *Non illud tamen in hoc libro mireris volo, Dux eruditissime, quod non a Demogorgone, illo famigerato meam de Deis narrationem sum scribere exorsus, quem vetustissimum Deorum putavit Boccatus, unum (ut puto) secutus Lactantium, seu Lutatium Grammaticum; nam quos caeteros citat, non minus mihi ignoti, quam ipse est Demogorgon.* A Demogorgon alakját érintő kérdés részletes elemzését, alakjának továbbélését a humanista irodalomban ld. MUSSINI SACCHI (1991: 299–310), GAMBINO LONGO (2008: 117–121).

Ugyanis Giraldi, aki saját bevallása szerint alaposan tanulmányozta az istenekről szóló görög és latin nyelvű munkákat, köztük Platont és Cicerót, másutt nem találta nyomát az elnevezésnek, ezért is jutott arra a megállapításra, hogy az istenek ősatyjának ezen névalakja tévedés eredménye. Álláspontja szerint Boccaccio és feltételezett forrása csupán félreértelmezte a Platónnál szereplő *demiurgosz* kifejezést, így jött létre a Demogorgon névalak. Boccaccio interpretációjáról, amely szerint a Gorgon földet, a Demon pedig istent jelent, Giraldi azt állítja, részben igaz, részben téves, ám már semmiképpen nem állja meg a helyét.¹⁰ A hibás boccacciói értelmezés Giraldit ugyanitt, vagyis már műve elején egy jóval súlyosabb, a *Genealogia* egészét érintő kritika megfogalmazására is ösztönzi: nem vitatja ugyan, hogy Boccaccio művelt ember volt, ám ezt sokkal inkább népnyelvi munkásságára, mint latin prózájára érti. Azzal szemben pedig csodálkozásának ad hangot, hogy Boccacciót nem csupán idézik, hanem interpretálják is.¹¹

A műben többször visszatér még a Boccaccio-kritika. Ezek közül érdemes kiemelni egy igen különös tévedést. Giraldi ugyanis rávilágít arra, hogy elődje elmulasztotta kritikus szemmel nézni forrásait (jelen példa esetében Albericust),¹² így a Sziréneket olyan kevert lényekként

¹⁰ *De deis* 5: *Quibus verbis motus ipse mecum saepe et diu cogitavi, quis hic magnus Deus Demogorgon, quem nusquam gentium invenio, praeterquam apud unum Grammaticum et illum secutum Boccatium et post hos, recentes quosdam et minutos scriptores; [...] usquam Demogorgon iste, nusquam inquam apparuit. Quare mihi potius visum est Demogorgonis vocem in demiourgon convertere, qua voce Plato caeterique viri magni uti sunt, Deum summum et opificem cunctorum significantes, cuius etiam Dei nomen et Hebraeorum religio occultum, nec vulgatum esse volebat. Nam quod Boccatius Gorgon ait terram significare, et Demon Deum, sua est ipsius Boccatii interpretatio, partim vera, et partim falsa, sed tota praepostera.*

¹¹ *De deis* 5: *Quo fit, ut saepe miratus sim nescio quos, qui tantam illius Genealogiis auctoritatem impenderint, ut non illas modo in testimonium citent, sed etiam (ut audio) interpretati sint. Non tamen equidem inficias ierim, Johannem Boccatium hominem fuisse studiosissimum, et elegantis ingenii, ut ea ferebant tempora, ingeniosum etiam et eruditum, sed non in Latinis et eo minus in Graecis is fuit, qui in proprio idiomate, hoc est, in Hetruscis, patrio scilicet et vernaculo sermone, in quo soluta oratione omnes ante et post eum qui scripserunt, magno post se intervallo reliquit.*

¹² *De deis* 156: *Buccatius ex Albrico ex ignobilis scriptore eis virgineum corpus umbilicotenus attribuit et gallinaceos pedes.*

írta le, akik köldökükig kéjnök, csirkelábakkal.¹³ A tévedés minden bizonytalansággal a csirkelábakban keresendő, az ugyanis nem példanélküli, hogy a Sziréneket félig nőként, félig madárként ábrázolták,¹⁴ így valószínűleg Giraldi kritikája magára a csirkére értendő. Ez azért is valószínűsíthető, mert az olyan, Szirénekhez kapcsolódó hagyományokat, minthogy kéjnök voltak és énekükkel romlásba (hajótörésbe) kergették „áldozataikat”, Giraldi nem kifogásolja.

E néhány példa annak szemléltetésére szolgált, hogy Giraldi egy olyan innovátor szerepében tűnik fel mitográfiájával, aki ugyan nem mulasztja el megemlíteni elődeit, még ha ezt kevésbé elismerően teszi is, ám nyíltan hangot ad álláspontjának, miszerint szükség van új nézőpontokra és a műfaj megújítására, ennek feladatát pedig magára is vállalja.

Vincenzo Cartari, a *Le imagini degli Dei degli Antichi* szerzője

Vincenzo Cartari (1531–1571 után) 1531-ben született Reggio Emiliában. Élete, felmenőieéhez hasonlóan a d’Este család szolgálatában telt.¹⁵ Többek között az is bizonyítja, hogy a d’Este család bizalmát élvezte, hogy 1561 és 1563 között Ippolito d’Este magával vitte őt IV. Pius pápai udvarába és Franciaországba egy kényes diplomáciai megbízatásra. Udvari és diplomáciai feladatai mellett irodalmárként és fordítóként egyaránt tevékenykedett, az ő nevéhez fűződik Ovidius *Római naptárának* népnyelvre történő átültetése. A hozzávetőlegesen huszonöt kiadást és számos fordítást megért, népnyelven írt mitográfiája, a *Le imagini degli Dei degli Antichi*¹⁶ pedig évszázadokon át alapl műnek számított és inspirációként szolgált az irodalom, valamint a művészet jeles képviselői számára.¹⁷

¹³ *Genealogia* 7, 20: *corpus ad umbilicum usque femineum, abinde infra pisces existentia, quos elatos Albericus dicit, et eis gallinacios pedes addit.*

¹⁴ A Szirének szimbolikájáról, interpretációjáról, ábrázolásáról ld. VÍGH (2019: 335–339).

¹⁵ Cartari életéről meglehetősen kevés az információnk. A rendelkezésre álló ismereteket és a szerző műveiről szóló ismertetést ld. PALMA (1977).

https://www.treccani.it/enciclopedia/vincenzo-cartari_%28Dizionario-Biografico%29/.

¹⁶ Cartariról és a 16. századi mitográfiáról részletesen ld. MAFFEI (2013).

¹⁷ Cartari műve a képzőművészetben ihlető forrásként szolgált többek között Vincenzo Borghini, Bernardo Buontalenti, Bronzino, Paolo Veronese és Tintoretto számára is. Erről részletesen ld. LODA (2008: 69).

A mű, amelynek szerzője kiemelt jelentőséget tulajdonít az ikonográfiai szempontoknak, ezzel is segítve a festők és szobrászok munkáját, kizárólag irodalmi forrásokra támaszkodik,¹⁸ köztük is kiemelt hangsúlyt helyez olyan késő antik szerzőkre, mint például Martianus Capella, Lactantius, Macrobius, Porphyrius vagy Claudianus, valamint a középkori forrásokra, köztük Boccaccio *Genealogiájára*, Celio Calcagninire és Piero Valerianóra. Ugyanakkor nem mellőzi az antik szerzők említését sem, hivatkozik többek között Pliniusra, Tacitusra, Vitruviusra vagy Suetoniusra, a görögök közül pedig előszeretettel idézi például Pauszaniász, Platón, Arisztotelész vagy Plutharkosz műveit. Cartari számára az attribútumok, a képi ábrázolás jelentősége olyannyira előtérbe kerül, hogy e szándéka többször háttérbe szoríthatta a források hitelességének akkurátus ellenőrzését.

Cartari Boccaccióról alkotott értékítélete nagyban különbözik Giraldiétól. Ez pedig nem csak a tőle átvett értesülések kortársaihoz viszonyítva nagy számában¹⁹ és az idézetek mennyiségében mutatkozik meg, hanem abban is, ahogyan ezekhez Cartari viszonyul. Esetében ugyanis nyoma sincs a Giraldinál többször megjelenő éles kritikának, így például jóval elnézőbben jár el Demogorgon létezését illetően is, noha elismeri, máshol nem olvasott róla.²⁰

Cartari számos istenség attribútumainak leírásakor hivatkozik boccacciói értesülésekre. Így tesz többek között Ops fejezetében is, akinek tornyos fejdíszét említve Boccacciót nevezi meg forrásaként, illetve hangsúlyozza, milyen teljes képet festett az istennőről a certaldói szerző. Cartari nem csupán Ops jellegzetességeinek felsorolását emeli át azáltal, hogy említést tesz az istennő ruhájáról, jogaráról, a Föld két féltékéjét szimbolizáló dobokról és oroslánok húzta fogatáról, hanem ezekre vo-

¹⁸ Felhasznált és hivatkozott forrásainak száma MULRYAN (1981: 275) szerint meghaladja a kétszázat.

¹⁹ Cartari tizenkilenc alkalommal hivatkozik Boccaccio *Genealogiájára*. Ld. VÍGH (2012: 481).

²⁰ *Imagini 18: Benché il Boccaccio ove racconta la Genealogia dei Dei, dica che la [Eternità] diedero gli antichi per compagna a Demogorgone solamente, quale ei mette, che fosse il primo di tutti i Dei, e che habitasse nel mezo della terra tutto pallido, e circondato di scurissima nebbia, coperto di certa humidità lanuginosa, come sono appunto quelle cose che stanno in luoco humido. Ma io non ho trovato ancora mai, né visto scrittore anticho che parli di costui. Però dico, che la Eternità stava sempre con quelli Dei, che erano creduti immortali.*

natkozóan át is veszi a boccacciói exegézis *Genealogia* 3, 2-ben olvasható elemeit.

A boccacciói sorokat alapul véve kerül a fejezetbe többek között, hogy az istennő oroszlánfogata az évszakok körforgásaként értelmezhető. Jóllehet az oroszlánok jelenlétére Boccaccio többféle lehetséges magyarázatot ad a *Genealogiá*ban, ezek közül Cartari azt emeli át, amelyben a boccacciói értelmezés Solinusra hivatkozva a földművesek és az oroszlánok között von párhuzamot, és a gondos előrelátás szükségességére hívja fel a figyelmet: ahogyan az oroszlánok farkukkal eltüntetik lábnyomaikat, hogy a vadászok ne találjanak rájuk, úgy fedik be az elvetett magot a földművesek, hogy a madarak ne tegyenek kárt a vetésben. Szintén a fogatot húzó oroszlánok kapcsán Hippomenész és Atalanté történetére is találunk utalást a fejezetben, amelyet azért érdemes külön kiemelni, mert Cartari részéről a *Genealogia* átfogó, elmélyült ismeretéről tanúskodik. Cartari ugyanis megemlíti azt a lehetőséget, hogy a fiatal szerelmeseket az istenek bosszúból oroszlánokká változtatták, és ők húzzák Ops kocsiját. Ez azonban nem a *Genealogia* 3, 2-ben, hanem a 10, 57-ben olvasható.²¹

Ops példája azonban nem az egyetlen, amely boccacciói értesüléseket követ, a felsorolás számos elemmel bővíthető, így Cartari certaldói elődjét veszi alapul többek között Ókeanosz fogatának²² vagy Mars szent növényének említésekor.²³

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy Cartari nem az egyetlen, aki a korszakban elismeri és felismeri a boccacciói latin próza jelentőségét. A korszak mitográfusai közül kétségkívül ő tulajdonítja neki a legnagyobb jelentőséget, ám nem elhanyagolható tény, hogy szintén ekkor válik népnyelven hozzáférhetővé a *Genealogia*, ami Boccaccio mitográfiájának népszerűségét fokozza, valamint elősegíti felhasználói körének bővülését is. Giuseppe Betussi, aki Boccaccio több latin nyelvű

²¹ Ops leírásához Cartarinál vö. *Genealogia* 3, 2; 10, 57 és *Imagini* 193. A boccacciói Ops-interpretációkról, az istennő alakját érintő ellentmondásokról ld. MOLNÁR (2020).

²² *Imagini* 240: *che fu come riferisce Boccaccio, dipinto sopra un carro tirato da Balene per l'ampio mare e gli andavano i Tritoni davanti con le buccine in mano, i quali havevano la parte di sopra humana e quella di sotto di Delfino*. Vö. *Genealogia* 7, 1 és GAMBINO LONGO (2008: 121).

²³ Vö. *Imagini* 379 és *Genealogia* 9, 3. Ld. továbbá GAMBINO LONGO (2008: 121).

munkáját, köztük a *De mulieribus claris* és a *De casibus virorum illustrium* is átültette népnyelvre, valamint újabb leírásokkal bővítette a műveket, 1547-ben a *Genealogia* fordításához is hozzákezdett. A fordítás nehézségei ellenére a siker nem maradt el, az istenségek családfája Boccaccio életrajzával, a mesék magyarázatával és allegorikus értelmezésével kiegészítve népnyelven²⁴ közel húsz kiadást ért meg az évszázad végéig.²⁵

Összegzés

A jelen tanulmányban röviden tárgyalt két szerzőt a 16. századi mitográfia²⁶ legjelentősebb képviselőiként tartjuk számon, akik különbözőségükkel felhívják a figyelmet a műfaj rendkívüli sokszínűségére, valamint arra, hogy ugyanabból az előképből kiindulva milyen változatos a továbblépés lehetősége. Ugyanakkor lezárásként (és egyben előrevetítve a kutatás további lehetséges irányait) nem mulaszthatjuk el olyan jeles mitográfusok említését sem, mint Celio Calcagnini,²⁷ Achille Bocchi vagy Natale Conti (utóbbi szerző kapcsán ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy épp az ellentétes pólust képviseli Boccaccio szempontjából,

²⁴ Betussi művének teljes címe: *Genealogia degli Dei. I quindecim libri di Messer Giovanni Boccaccio sopra la origine et discendenza di tutti gli Dei de' gentili, con la spositione et sensi allegorici delle favole, et con la dichiarazione dell' historie appartenenti a detta materia. Aggiuntavi la vita del Boccaccio, con le tavole dei capi et di tutte le cose degne di memoria che nella presente fatica si contengono.*

²⁵ GAMBINO LONGO (2008: 120).

²⁶ A 16. századi mitográfia kutatása során nem hagyhatjuk figyelmen kívül Jean SEZNEC alapművét, amelyben az antik istenek továbbélését vizsgálja. Könyve harmadik részében foglalkozik a 16. századi mitográfiai hagyomány újjáéledésével, a mitográfusok és művészek viszonyával, az allegorizmus és a moralizálás előtérbe kerülésével. Az elmélet mellett ugyanakkor a mitográfia gyakorlati hasznosításáról is értekezik. Ld. SEZNEC (1980).

²⁷ A szintén ferrarai humanista Calcagnini nem csupán mitográfiai vonatkozásban tarthat számat érdeklődésre, hanem életének magyar vonatkozású eseményei miatt is a kutatások látóterébe kerülhet. 1517-ben ugyanis elkísérte Magyarországra Ippolito d'Estét, aki az egri egyházmegye átvételére érkezett, és másfél évet töltött az országban, többek között a püspöki hivatalt irányította. Nem csupán a politikai, hanem a kulturális életben is aktívan részt vett, kapcsolatot ápolt a magyarországi humanista körökkel, illetve az országban tartózkodó itáliaiakkal. Calcagnini magyarországi tartózkodásáról ld. MARCHETTI (1973), LÁZÁR (2006), BITSKEY (2009).

ugyanis egyszer sem idéz tőle vagy hivatkozik rá).²⁸ Az ő irodalmi tevékenységük és hozzájárulásuk a mitográfiai irodalom gazdagodásához nem kevésbé jelentős, így a további, e témát érintő publikációimban ezek ismertetésére fogok majd fókuszálni. Ahogyan arra jelen tanulmány elején is utaltam, e munkámat bevezető és problémafelvető írásnak szánom a 16. századi mitográfiát és annak legmeghatározóbb szerzőit elemző és bemutató kutatásaimhoz, amelyek az itt nem tárgyalt mitográfusok mellett kitérnek majd a most bemutatottak részletesebb ismertetésére, műveik elemzésére is. Kutatásaim további eredményeinek publikálására várhatóan az *Antikvitás & Reneszánsz* későbbi lapszámaiban kerül sor.

Ami pedig Boccaccio mint műfajteremtő és forrás utóéletét illeti, összegzőként annyi állapítható meg, hogy 16. századi utódai ugyan elismerték a mitográfia megszületéséhez elengedhetetlen érdemeit, tudatukban egyfajta hagyományként ott élt a *Genealogia*, változó mértékben utaltak rá és idézték, ugyanakkor a műfaj átalakult, formálódott és igazodott egy új korszak változó igényeihez, így metodológiai szempontból szükségszerűen túl is léptek rajta, évszázadokkal később is szinte tökéletes formában valósítva meg az antik *imitatio–aemulatio* kettősét.

Források

- Betussi Genealogia* G. Betussi, *La Genealogia de gli dei de gentili di M. Giovanni Boccaccio. Tradotta per M. Giosepe Betussi*, Velence, 1574.
- De deis* L. G. GIRALDI, *De deis gentium libri sive Syntagmata XVII*, Lugduni, 1565.
- Imagini* V. CARTARI, *Le imagini degli Dei degli Antichi*, Velence, 1571.
- Genealogia* V. ZACCARIA (a cura di), *Giovanni Boccaccio: Genealogie deorum gentilium (Tutte le opere di Giovanni Boccaccio VII-VIII.)*, Milano, 1998.

Felhasznált irodalom

- BITSKEY 2009 BITSKEY I., *Un capitolo della storia dell'Umanesimo postcorviniano: Celio Calcagnini in Ungheria*, *Studia Historica Adriatica ac Danubiana*, 2 (2009/1), 13–23.

²⁸ A 16. századi mitográfia áttekintését, jellegzetességeit és legjelesebb szerzőinek áttekintését magyarul ld. VÍGH (2012).

- ENENKEL 2002 K. A. E. ENENKEL, *The Making of 16th-Century Mythography: Giral-di's Syntagma de Musis (1507, 1511 and 1539), De deis gentium historia (ca. 1500–1548) and Julien de Havrech's De cognominibus deorum gentilium (1541)*, *Humanistica Lovaniensia*, 51 (2002), 9–53.
- FOÀ 2001 S. FOÀ, *Lilio Gregorio Giral-di*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 56, 2001.
https://www.treccani.it/enciclopedia/lilio-gregorio-giraldi_%28Dizionario-Biografico%29/.
- GAMBINO LONGO 2008 S. GAMBINO LONGO, *La fortuna delle Genealogiae deorum gentilium nel '500 italiano: da Marsilio Ficino a Giorgio Vasari*, *Cahiers d'études italiennes*, 8 (2008), 115–130.
- GRANT 2011 J. GRANT (ed., transl.), *Lilio Gregorio Giral-di: Modern poets (The I Tatti Renaissance Library 48)*, Cambridge, MA, 2011.
- HORTIS 1879 A. HORTIS, *Studj (sic!) sulle opere latine del Boccaccio*, Trieste, 1879.
- LÁZÁR 2006 LÁZÁR I., *Celio Calcagnini Magyarországon*, in: Szórényi L. – Takács J. (szerk.), *Serta Jimmyaca. Emlékkönyv Kelemen János 60. születésnapjára*, Budapest, 2006, 39–42.
- LODA 2008 M. E. LODA, *Imagini degli Dei degli Antichi. Vincenzo Cartari e "l'ambizioso progetto"*, *Charta*, 95 (2008), 69–71.
- MAFFEI 2013 S. MAFFEI, *Vincenzo Cartari e le direzioni del mito nel Cinquecento*, Roma, 2013.
- MARCASSA 2001 P. T. MARCASSA, *Giovanni Tortelli e la fortuna umanistica del Boccaccio*, *Studi sul Boccaccio*, 28 (2001), 229–259.
- MARCHETTI 1973 V. MARCHETTI, *Celio Calcagnini*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 16, 1973.
https://www.treccani.it/enciclopedia/celio-calcagnini_%28Dizionario-Biografico%29/
- MOLNÁR 2020 MOLNÁR A., *Vocavere eam preterea multis nominibus: a boccacciói Ops nyomában*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 5 (2020/1), 85–105.
- MULRYAN 1981 J. MULRYAN, *Translations and adaptations of Vincenzo Cartari's Imagini and Natale Conti's Mythologiae: the Mythographic Tradition in the Renaissance*, *Canadian Review of Comparative Literature*, 8 (1981/2), 272–283.
- MUSSINI SACCHI 1991 M. P. MUSSINI SACCHI, *Per la fortuna del Demogorgone in età umanistica*, *Italia medioevale e umanistica*, 34 (1991), 299–310.
- PALMA 1977 M. PALMA, *Vincenzo Cartari*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 20, 1977.
https://www.treccani.it/enciclopedia/vincenzo-cartari_%28Dizionario-Biografico%29/
- SEZNEC 1980 J. SEZNEC, *La survivance des dieux antiques. Essais sur le rôle de la tradition mythologique dans l'humanisme et dans l'art de la Renaissance*, Párizs, 1980.
- SOLOMON 2011 J. SOLOMON (ed., transl.), *Genealogy of the Pagan Gods, Books I-V (The I Tatti Renaissance Library 46)*, Cambridge, MA, 2011.

- VÍGH 2012 VÍGH É., *A Genealogiae deorum gentilium recepciója az olasz klasszicizmus irodalmában*, Helikon – Irodalomtudományi Szemle, 58 (2012), 473–486.
- VÍGH 2019 VÍGH É. (szerk.), *Állatszimbólumtár A–Z*, Budapest, 2019.
- WILKINS 1919 E. H. WILKINS, *The Genealogy of the Editions of the Genealogia Deorum*, *Modern Philology*, 17 (1919/8), 425–483.

In the Footsteps of Boccaccio?

Tradition and innovation in the 16th-century mythography (I)

In his Genealogia deorum gentilium, Giovanni Boccaccio creates the genealogical trees of the antique gods and goddesses. The work is in the focus of research not only because of its unprecedented quality, but also because it became a source and inspiration for the 16th-century mythographers. In this article, which is intended as a starting point for my future research on the afterlife of the Boccaccian mythography, I will examine the mythographies of two authors who, in many ways, can be considered opposites: Lilio Gregorio Giraldi's De deis gentium and Vincenzo Cartari's Le imagini degli Dei degli Antichi. I focus on their approach to the Boccaccian work, and on the following questions: how trustworthily they follow him; where and in which aspects they doubt his pieces of information; and how they can reconcile their own aims and innovative ambitions with the tradition.

Keywords: 16th-century mythography, Giovanni Boccaccio, *Genealogia deorum gentilium*, Lilio Gregorio Giraldi, *De deis gentium*, Vincenzo Cartari, *Le imagini degli Dei degli Antichi*